

Adrian Malicki*

**PRZYCZYNIENIE UZASADNIAJĄCE
ZMNIĘSZENIE ODSZKODOWANIA NALEŻNEGO PACJENTOWI
NA GRUNCIE ART. 362 K.C.**

Streszczenie

Niniejszy artykuł stanowi próbę wyjaśnienia, w jakich okolicznościach możliwe jest umniejszenie odszkodowania należnego pacjentowi od lekarza lub podmiotu leczniczego, ze względu na jego przyczynienie się do powstania szkody. Wskazano na prezentowane dotychczas poglądy doktryny odnoszące się do stosowania art. 362 k.c. Zaproponowano mechanizm stosowania instytucji przyczynienia się z art. 362 k.c. Głównym obszarem badawczym było rozróżnienie pojęcia „przyczynienia się” od „przyczynienia uzasadniającego zmniejszenie odszkodowania”. Zwrócono uwagę na konieczność rozróżnienia tych dwóch kategorii pojęciowych, a także wskazano na konsekwencje tego. Opisano tendencje dotyczące tego problemu dostrzegalne w orzecznictwie. Poczynione uwagi ogólne odniesiono do najczęstszych sytuacji, w których pacjent w procesie leczenia przyczynia się do powstania lub zwiększenia szkody. W prowadzonych badaniach ujęto niestosowanie się do zaleceń lekarza, podawanie nieprawdziwych informacji o stanie zdrowia i w końcu, odmowę poddania się zabiegowi. W artykule poruszono także zagadnienia związane z samym procesem miarkowania odszkodowania.

Słowa kluczowe: przyczynienie się poszkodowanego, miarkowanie odszkodowania, przyczynienie pacjenta, odpowiedzialność odszkodowawcza lekarza

---

* Adrian Malicki, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; adres e-mail: adrian-malicki@vp.pl

Wprowadzenie

Ustalenie odpowiedzialności cywilnej lekarza lub podmiotu leczniczego wiąże się zazwyczaj z przyznaniem poszkodowanemu – pacjentowi – stosownego odszkodowania za wyrządzoną szkodę oraz zadośćuczynienia za doznaną krzywdę (określanych dalej zbiorczo zwrotem „odszkodowanie”). Często zdarza się, że powstanie szkody lub jej zwiększenie ma swoje źródła nie tylko w zachowaniu podmiotu odpowiedzialnego, lecz również w zachowaniach poszkodowanego pacjenta. W takim przypadku pojawia się możliwość zmniejszenia obowiązku naprawienia szkody z uwagi na tzw. przyczynienie się poszkodowanego, która to instytucja uregulowana została przez ustawodawcę w art. 362 Kodeksu cywilnego¹. W przypadku stwierdzenia, że poszkodowany przyczynił się do powstania lub zwiększenia szkody, obowiązek jej naprawienia – stosowanie do okoliczności sprawy – ulega odpowiedniemu zmniejszeniu. Pomimo swojego długiego rodowodu², ta pozornie prosta konstrukcja budzi wiele kontrowersji wśród przedstawicieli doktryny prawa cywilnego, szczególnie jeśli chodzi o rozumienie rudymenarnego dla jej stosowania pojęcia „przyczynienia się”. Również w orzecznictwie dostrzegalne są znaczące rozbieżności w tym zakresie. Celem artykułu jest ustalenie wpływu przyczynienia się pacjenta na zakres obowiązku naprawienia szkody przez zobowiązanego lekarza czy zakład leczniczy. Nie będzie to możliwe bez wcześniejszego wskazania właściwego rozumienia „przyczynienia się” na gruncie art. 362 k.c.

Regulacja art. 362 k.c.

Uwagi ogólne

Nie ulega wątpliwości, że ustawodawca, przez regulację zawartą w art. 361 § 2 k.c., wprowadził w polskim prawie cywilnym tzw. zasadę pełnego odszkodowania. Oznacza to, że obowiązek naprawienia szkody obejmuje zarówno straty,

---

¹ Ustawa z dnia 23.04.1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2014 r., poz. 121, ze zm.) (dalej – k.c.).

² Instytucja ta znana była ustawodawstwu polskiemu już w okresie przedwojennym, kiedy to przyczynienie się poszkodowanego – w nieco innym, niż obecnie obowiązujący, kształcie – skodyfikowano w art. 158 Kodeksu zobowiązań z 1933 r. Na ziemiach polskich obowiązywała jednak znacznie wcześniej, bowiem zawierały ją regulacje państw zaborczych. W obecnym brzmieniu przepis ten funkcjonuje od początku obowiązywania Kodeksu cywilnego z 1964 r.

jakich poszkodowany rzeczywiście doznał (*damnum emergens*), jak i korzyści, jakie potencjalnie mógłby uzyskać, gdyby nie wyrządzono mu szkody (*lucrum cessans*). Kompensacji podlega jedynie szkoda relewantna prawnie, czyli mieszcząca się w granicach wyznaczonych przez adekwatny związek przyczynowy między zachowaniem sprawcy a powstałą szkodą, w rozumieniu art. 361 §1 k.c.³ Nie jest to jednak zasada absolutna, możliwe są od niej wyjątki. Jednym z takich odstępstw jest właśnie instytucja wprowadzona w art. 362 k.c., przeto dopuszcza ona ograniczenie obowiązku naprawienia szkody jako konsekwencję przyczynienia się poszkodowanego⁴. Przeciwnicy tego poglądu podnoszą, że funkcją art. 362 k.c. jest ograniczenie odpowiedzialności dłużnika⁵, jednak słusznie zauważono w orzecznictwie⁶, że przepis ten odnosi się do przyczynienia się przez poszkodowanego do powstania szkody i nie może stanowić podstawy umniejszenia zakresu odpowiedzialności dłużnika, nawet *per analogiam*. Uzasadnienia dla poglądu o ograniczeniu zasady pełnego odszkodowania można poszukiwać w *ratio legis*⁷ omawianej instytucji, którym jest złagodzenie obowiązku naprawienia szkody przez dłużnika w zakresie, w jakim jej powstanie można przypisać poszkodowanemu⁸. Lokata art. 362 k.c. przesądza o tym, że odnosi się on zarówno do odpowiedzialności powstałej *ex delicto*, jak i *ex contractu*⁹. Dalsze rozważania będą dotyczyły głównie odpowiedzialności deliktowej, co

³ A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę majątkową. Szkoda na mieniu i osobie*, Bydgoszcz 1998, s. 55; A. Olejniczak, *Komentarz do art. 361 k.c.*, w: *Kodeks cywilny. Tom 3. Zobowiązania. Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2014, s. 97.

⁴ A. Olejniczak, *Komentarz do art. 361 k.c.*..., s. 108–109; J. Winiarz, *Odpowiedzialność cywilna z tytułu nadzoru nad dzieckiem*, Warszawa 1973, s. 91; tenże, *Obowiązek naprawienia szkody*, Warszawa 1970, s. 97; P. Grenich, *Przyczynienie się małoletniego do wyrządzenia szkody*, „Przełęcz Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego” 2006, nr 2, s. 41; M. Owczarek, *Zmniejszenie odszkodowania na podstawie art. 362 k.c.*, „Monitor Prawniczy” 2003, nr 4, s. 161; Przeciwnie: A. Szpunar, *Odszkodowani za szkodę...*, s. 55; tenże, *Przyczynienie się do powstania szkody w wypadku komunikacyjnym*, „Rejent” 2001, nr 6, s. 21; T. Pajor, *Uwagi o przyczynieniu się poszkodowanego do powstania szkody*, w: *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Zakamycze 2004, s. 158.

⁵ T. Pajor, *Uwagi o przyczynieniu się...*, s. 158.

⁶ Wyrok SA w Poznaniu z 12.09.2006 r., I ACa 249/06, LEX nr 298593.

⁷ M. Owczarek, *Zmniejszenie...*, s. 161.

⁸ M. Kaliński, *Czynniki wpływające na wysokość odszkodowania*, w: *System Prawa Prywatnego. Tom 6. Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2014, s. 192.

⁹ Szerzej J. Senkowski, *Zasięg stosowania przepisu o skutkach prawnych przyczynienia się poszkodowanego do szkody*, „Nowe Prawo” 1969, nr 2, s. 241 i nast.

ułatwi przejrzyste ukazanie konstrukcji przyczynienia się; jest to uzasadnione tym bardziej, że najczęstszą podstawą odpowiedzialności lekarza lub podmiotu leczniczego jest właśnie odpowiedzialność z tytułu czynów niedozwolonych. Poczynione niżej uwagi znajdują zastosowanie także do odpowiedzialności kontraktowej – z tym zastrzeżeniem, że niekiedy niezbędne będą ich modyfikacje, wynikające z nieco odmiennego charakteru tej odpowiedzialności. Zanim jednak przedstawiona zostanie propozycja rozumienia konstrukcji z art. 362 k.c. należy pokrótce przedstawić dotychczas prezentowane w doktrynie poglądy w tym zakresie.

Przegląd poglądów doktryny na przyczynienie się poszkodowanego

Pierwszy z poglądów, ukuty jeszcze pod rządami Kodeksu zobowiązań z 1933 roku, w swym pierwotnym kształcie zakładał, że dla stwierdzenia przyczynienia się poszkodowanego wystarczy wykazanie (zwykłego) związku przyczynowego między jego zachowaniem się a powstałą szkodą¹⁰ – zachowanie się poszkodowanego było więc współprzyczyną szkody (*causa concurrens*). Już samo ustalenie, że poszkodowany przyczynił się do powstania lub zwiększenia szkody uzasadnia zmniejszenie należnego mu odszkodowania, aczkolwiek ostateczna decyzja należała do sądu. To jakże bardzo szerokie ujęcie spotkało się z ostrą krytyką ze strony przedstawicieli doktryny¹¹, co spowodowało rewizję poglądu jego zwolenników. Zaprezentowano bardziej umiarkowaną i nowocześniejszą wersję poglądu zakładającą konieczność wystąpienia już nie zwykłego, lecz normalnego związku przyczynowego między szkodą a zachowaniem poszkodowanego¹².

Drugi pogląd, zwany koncepcją obiektywnej nieprawidłowości, oparty jest na uznaniu, że tylko kauzalne powiązanie zachowania poszkodowanego z powstałą u niego szkodą jest niewystarczające dla stwierdzenia przyczynienia się poszkodowanego, wymagane jest bowiem stwierdzenie obiektywnej

---

¹⁰ R. Longchamps de Berier, *Zobowiązania*, Poznań 1948, s. 291; uchwała SN z 11.01.1960 r., I CO 44/59, LEX nr 49772.

¹¹ Szerzej A. Szpunar, *Wina poszkodowanego w prawie cywilnym*, Warszawa 1971, s. 87 i nast.

¹² S. Garlicki, *Odpowiedzialność cywilna za nieszczęśliwe wypadki*, Warszawa 1959, s. 391; J. Winiarz, *Obowiązek...*, s. 98; wyrok SN z 25.08.1978 r., III CZP 48/78, LEX nr 2305; wyrok SN z 17.06.1987 r., IV CR 156/87, LEX nr 3411.

nieprawidłowości tego zachowania¹³. Pogląd ten oparty jest, podobnie jak umiarkowana wersja koncepcji *causa concurrrens*, na adekwatnym związku przyczynowym. Dla stwierdzenia zaistnienia przyczynienia się poszkodowanego konieczne jest jednak ustalenie *quasi-bezprawności*. Założenia tej teorii spotkały się z aprobatą orzecznictwa¹⁴.

Kolejny z poglądów dla uznania, że zachowanie poszkodowanego było przyczynieniem się, prócz adekwatnej przyczynowości wymaga wykazania, iż poszkodowanemu można przypisać winę (*culpa concurrrens*)¹⁵. Nie chodzi tu o winę *sensu stricto*, bowiem trudno zaakceptować możliwość dopuszczenia się winy względem samego siebie¹⁶. W prezentowanym ujęciu przez winę rozumie się zarzut natury podmiotowej (subiektywny), który można by przypisać poszkodowanemu, gdyby ponosił odpowiedzialność wobec innej osoby¹⁷. Na tym tle powstaje wątpliwość, według jakiego wzorca staranności należy oceniać zachowanie poszkodowanego we własnych sprawach – ogólny (*culpa in abstracto*) czy konkretny (*culpa in concreto*)? W takim wypadku należałoby przyjąć miernik *culpa in abstracto*, bowiem – jak słusznie zauważono¹⁸ – wzorzec ten wynika z art. 355 k.c., który to jest jednym z podstawowych przepisów dotyczących zobowiązań i winno się go stosować we wszelkich przypadkach wymagających oceny staranności. Warto dodać, że w doktrynie, poniekąd słusznie, podnosi się zarzut, iż powyższa koncepcja nie znajduje oparcia w obowiązujących przepisach – wina jest jednym z kryteriów wpływających na ocenę przyczynienia się, lecz nie jedynym¹⁹.

Ostatnia koncepcja tzw. mieszana, której twórcą jest A. Szpunar, zakłada swoistego rodzaju relatywizację oceny zachowania się poszkodowanego do reżimu odpowiedzialności sprawcy szkody; oczywiście aktualny pozostaje wymóg

---

¹³ E. Łętowska, *Przyczynienie się małoletniego do wyrządzenia szkody*, „Nowe Prawo” 1965, nr 2, s. 130 i nast.

¹⁴ Zob. uchwała SN z 20.09.1975 r., III CZP 8/75, LEX nr 1947; wyrok SN z 14.02.2001 r., I PKN 248/00, LEX nr 48126.

¹⁵ A. Ohanowicz, *Zobowiązania – część ogólna*, Poznań 1958, s. 47; A. Ohanowicz, J. Górski, *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1969, s. 63 i nast.

¹⁶ M. Kaliński, *Czynniki wpływające...*, s. 196; o winie poszkodowanego szerzej: A. Szpunar, *Wina poszkodowanego...*, s. 59 i nast.

¹⁷ Tamże; S. Krajniak, A. Ornowska, *Przyczynienie się do powstania szkody w prawie cywilnym oraz jego aspekty prawno karne*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2011, t. VIII, s. 120.

¹⁸ A. Szpunar, *Wina poszkodowanego...*, s. 150 i nast.

¹⁹ M. Kaliński, *Czynniki wpływające...*, s. 197.

kauzalnego powiązania²⁰. Sprowadza się to do stwierdzenia, że gdy sprawca szkody odpowiada na zasadzie winy, to również zachowanie poszkodowanego winno być zawinione, natomiast w przypadku reżimu odpowiedzialności na zasadzie ryzyka, poszkodowanemu należy przypisać obiektywną nieprawidłowość. Jak łatwo zauważyć, teoria ta stanowi kompromis między wcześniej zaprezentowanymi koncepcjami. Zawiera ona poważną lukę aksjologiczną, która widoczna jest w przypadku, gdy odpowiedzialność sprawcy szkody oparta jest na zasadzie ryzyka *ergo* jest zaostrożona. W prezentowanej koncepcji do miarkowania odszkodowania dochodzi już w przypadku stwierdzenia obiektywnej nieprawidłowości w zachowaniach poszkodowanego²¹. *De facto* prowadzić to będzie do złagodzenia zasad odpowiedzialności podmiotu zobowiązanego, wbrew zamysłowi ustawodawcy.

Konstrukcja przyczynienia się poszkodowanego na gruncie art. 362 k.c.

O możliwości zastosowania omawianej instytucji możemy mówić jedynie w sytuacji, gdy zachowanie poszkodowanego jest współprzyczyną powstania lub zwiększenia szkody. Okoliczność, że zachowanie poszkodowanego stanowi wyłączną przyczynę szkody jest negatywną przesłanką zastosowania art. 362 k.c.²² Przyjmuje się, że przepis ten, co do zasady, dotyczy tylko zachowania się samego poszkodowanego, a nie innych osób²³. Twierdzenie to *prima facie* odpowiada intuicjom co do zakresu zastosowania wspomnianego przepisu, jednak nie uwzględniałoby ono złożoności stosunków cywilnoprawnych łączących różne podmioty. Słusznie przyjmuje się, że poszkodowany będzie, na gruncie art. 362 k.c., ponosił konsekwencje działań osób, za które odpowiada, czy to *ex delicto* (np. art. 427, 429, 430 k.c.), czy to *ex contractu* (np. art. 474 k.c.)²⁴. W orzecznic-

²⁰ A. Szpunar, *Wina poszkodowanego...*, s. 116 i nast.

²¹ A. Śmieja, *Uwagi na marginesie dyskusji nad przyczynieniem się poszkodowanego do powstania szkody*, „Nowe Prawo” 1979, nr 3, s. 34–35.

²² M. Owczarek, *Zmniejszenie...*, s. 160; J. Winiarz, *Odpowiedzialność cywilna...*, s. 91; Wyrok SN z 2.12.2010 r., I CSK 20/10, LEX nr 795006.

²³ J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975, s. 87; wyrok SN z 25.08.1978 r., III CZP 48/78; wyrok SN z 16.03.1983 r., I CR 33/83, LEX nr 2898; wyrok SA w Gdańsku z 28.09.2012 r., I ACa 1313/11, LEX nr 1246610.

²⁴ A. Szpunar, *Wina poszkodowanego...*, s. 164–177; A. Olejniczak, *Komentarz do art. 362 k.c.*, w: *Kodeks cywilny. Tom 3. Zobowiązania. Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2014, s. 114–115; M. Kaliński, *Czynniki wpływające...*, s. 200–201; J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa...*, s. 87.

twie wyrażono pogląd, że osoby najbliższe poszkodowanemu, pozostające z nim we wspólnocie domowej, jeżeli doznały szkody w wyniku tego samego zdarzenia, ponoszą na równi z nim skutki przyczynienia się²⁵. Stanowisko to spotkało się z zasadną krytyką²⁶ – prowadziłyby to do rażąco niesprawiedliwej sytuacji, w której osoby najbliższe ponosiłyby, bez wyraźnej podstawy prawnej, odpowiedzialność za zachowania poszkodowanego, na które to nie miały wpływu.

Adekwatny związek przyczynowy między zachowaniem poszkodowanego a szkodą jest wystarczającą przesłanką do uznania, że przyczynił się on do powstania szkody²⁷. Stanowiska odmienne wynikają, jak trafnie podniósł Sąd Najwyższy²⁸, z niedostrzegania różnicy między „przyczynieniem się” a „przyczynieniem uzasadniającym zmniejszenie odszkodowania”. Przez „przyczynienie się” rozumieć należy takie zachowanie poszkodowanego, którego normalnymi, adekwatnymi konsekwencjami jest powstanie albo zwiększenie się szkody. Zauważalna w poglądach niektórych przedstawicieli doktryny – o czym mowa powyżej – negacja czysto kauzalnego charakteru „przyczynienia się” wynikała z błędnego utożsamiania adekwatnego związku przyczynowego z *conditio sine qua non*²⁹. W istocie przyjęcie warunku koniecznego, jako wyłącznej przesłanki przyczynienia, prowadziłyby do uznania, że każde zachowanie poszkodowanego stanowi przyczynienie się do szkody. Kryterium kauzalne prezentowanego poglądu należy jednak rozumieć w sposób tożsamy do normalnego związku przyczynowego, o którym mowa w art. 361 §1 k.c.³⁰ Zachowanie się poszkodowanego musi zatem być jednym z ogniw w normalnym biegu wydarzeń, co pozwala

²⁵ Wyrok SN z 10.09.1965 r., II CR 283/65, OSP/7/174.

²⁶ A. Olejniczak, *Komentarz do art. 362 k.c.*..., s. 114–115; J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa...*, s. 88.

²⁷ A. Olejniczak, *Komentarz do art. 362 k.c.*..., s. 111; J. Winiarz, *Obowiązek...*, s. 98; M. Owczarek, *Zmniejszenie...*, s. 162; P. Grenich, *Przyczynienie się...*, s. 47; wyrok SN z 25.08.1978 r., III CZP 48/78; wyrok SN z 29.10.2008 r., IV CSK 228/08, LEX nr 513257; wyrok SN z 19.09.2009 r., IV CSK 241/09, LEX nr 677896; wyrok SN z 7.05.2010 r., III CSK 229/09; wyrok SN z 11.09.2014 r., III CSK 248/13, LEX nr 1541200; wyrok SN z 10.07.2014 r., II PK 239/13; wyrok SN z 6.11.2014 r., II CSK 42/14, LEX nr 1566717; wyrok SA w Poznaniu z 4.12.2014 r., I ACa 902/14; wyrok SA w Poznaniu z 24.07.2014 r., I ACa 467/14; wyrok SA w Białymstoku z 21.11.2013 r., I ACa 536/13, LEX nr 1409068; wyrok SA w Łodzi z 14.10.2014 r., I ACa 9/14, LEX nr 1527042.

²⁸ Wyrok SN z 29.10.2008 r., IV CSK 228/08, LEX nr 513257.

²⁹ Zob. P. Grenich, *Przyczynienie się...*, s. 45; wyrok SN z 29.10.2008 r., IV CSK 228/08.

³⁰ A. Koch, *Związek przyczynowy jako podstawa odpowiedzialności odszkodowawczej w prawie cywilnym*, Warszawa 1975, s. 259; J. Senkowski, *Pojęcie przyczynienia się poszkodowanego do szkody*, „Nowe Prawo” 1968, nr 1, s. 51.

na odrzucenie przyczyn stanowiących efekt wyjątkowego, anormalnego zbiegu okoliczności. Na marginesie warto dodać, że prawnie relewantne jest zachowanie się poszkodowanego, a więc działania bądź zaniechania *ergo* z prawnego punktu widzenia irrelewantne będą okoliczności niestanowiące jego zachowania się³¹, jak np. samoistna choroba. Związek taki ustala się przez porównanie danej relacji kauzalnej z pewnym modelem ogólnym. Konieczne jest wyodrębnienie przyczyny i badanie jej w idealnej sytuacji modelowej, wynikiem czego jest wyznaczenie zakresu jej normalnych następstw – zgodnie z zasadami nauki i doświadczenia³². W ramach adekwatnego związku przyczynowego nie jest również możliwe uznanie za prawnie relewantne zachowanie poszkodowanego naturalnych reakcji odruchowych na działania sprawcy. Takie zachowania będą stanowiły normalne następstwo zachowania zobowiązanego, nie zaś przyczynienie się poszkodowanego³³.

Jak wynika z powyższych rozważań „przyczynienie się” jest kategorią obiektywną, pozbawioną wpływu czynników subiektywnych, które to uwzględniane są na etapie miarkowania odszkodowania³⁴. Zatem ustalenie, że zachowanie poszkodowanego było przyczynieniem się, nie determinuje obniżenia odszkodowania. Konieczne jest jeszcze wykazanie, że to „przyczynienie się” stanowi „przyczynienie uzasadniające zmniejszenie odszkodowania”. Dokonuje tego sąd oceniając przesłanki subiektywne³⁵ związane z ustalonym wcześniej przyczynieniem się³⁶. Przesłanki subiektywne stanowią zatem dopełnienie kauzalnego charakteru samego przyczynienia się. Z jego przynależności do kategorii obiektywnej wynika niemożność uwzględnienia okoliczności podmiotowych na wcześniejszym etapie, jednak wbrew obawom przeciwników tej koncepcji nie są one pomijane w sędziowskim procesie ustalania zasadności zmniejszenia odszkodowania. Ostateczna decyzja o rozmiarze obowiązku naprawienia szkody

---

³¹ Wyrok SN z 25.08.1978 r., III CZP 48/78; wyrok SN z 13.01.1997 r., I PKN 2/97, LEX nr 30000; wyrok SN z 10.07.2014 r., II PK 239/13.

³² A. Koch, *Związek przyczynowy...*, s. 116 i nast.

³³ Tamże, s. 261; A. Olejniczak, *Komentarz do art. 362 k.c...*, s. 111–112; wyrok SN z 29.01.1964 r., II CR 351/63, OSPiKA 1965, z. 1, poz. 8.

³⁴ Wyrok SN z 29.10.2008 r., IV CSK 228/08; wyrok SN z 19.11.2009 r., IV CSK 241/09; wyrok SN z 11.09.2014 r., III CSK 248/13; wyrok SN z 10.07.2014 r., II PK 239/13; wyrok SA w Poznaniu z 24.07.2014 r., I ACa 467/14.

³⁵ Opisanych szerzej poniżej, w punkcie 3.1. dotyczącym procesu miarkowania odszkodowania.

³⁶ Wyrok SN z 29.10.2008 r., IV CSK 228/08,

należy do sądu. Charakter normy wyrażonej w przepisie art. 362 k.c. nie budzi większych kontrowersji, zgodnie z dominującym zarówno w doktrynie³⁷, jak i orzecznictwie³⁸ stanowiskiem, jest to norma kompetencyjna. Norma ta przyznaje sądowi możliwość umniejszenia obowiązku naprawienia szkody, gdy poszkodowany przyczyni się do jej powstania, aczkolwiek nie ustanowiono normy nakazującej sądowi skorzystania z przyznanej mu kompetencji.

Przyczynienie się pacjenta

Wprowadzenie

Konstrukcja przyczynienia znajduje również zastosowanie do odpowiedzialności cywilnoprawnej lekarzy lub podmiotów leczniczych wobec pacjentów. Będą to jednak sytuacje dość rzadkie z uwagi na zazwyczaj dosyć bierną postawę pacjenta podczas leczenia i całkowite oddanie się w „ręce lekarza”³⁹. Możemy wyróżnić trzy podstawowe sytuacje, w których pacjent przyczynia się do powstania albo zwiększenia szkody: *primo*, gdy nie stosuje się do zaleceń lekarza, *secundo*, gdy podaje nieprawdziwe informacje o stanie zdrowia, *tertio*, gdy odmawia poddaniu się zabiegowi. Każda z tych sytuacji wymaga oddzielnego omówienia z uwagi na swoją specyfikę. Oczywiście nie jest to katalog zamknięty, bowiem istnieje klasa takich zachowań pacjenta, która nie mieści się w wyżej zaprezentowanym zestawieniu, a którą można uznać za przyczynienie się. Warto także przytoczyć przykłady sytuacji, w których podmioty lecznicze próbowały umniejszyć kwotę należnego odszkodowania, jednak sąd uznawał, że do samego przyczynienia nie doszło, albo nie uzasadniało ono zmniejszenia

---

³⁷ A. Olejniczak, *Komentarz do art. 362 k.c....*, s. 112–113; K. Zagrobelny, *Komentarz do art. 362 k.c.*, w: *Kodeks cywilny Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2013, s. 595; M. Owczarek, *Zmniejszenie....*, s. 160; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2012, s. 100; Z. Banaszczyk, *Komentarz do art. 362 k.c.*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 1999, s. 802–803.

³⁸ Por. wyrok SN z 2.08.2006 r., I UK 50/06, LEX nr 216013; wyrok SN z 7.05.2010 r., III CSK 229/09, LEX nr 602264; wyrok SN z 10.07.2014 r., II PK 239/13, LEX nr 1539466; wyrok SN z 29.10.2008 r., IV CSK 228/08, LEX nr 513257; wyrok SA w Poznaniu z 4.12.2014 r., I ACa 902/14, LEX nr 1602972; wyrok SA w Poznaniu z 24 VII 2014 r., I ACa 467/14, LEX nr 1496035; wyrok SA w Lublinie z 30.09.2014 r., I ACa 477/14, LEX nr 1527097; wyrok SA w Białymstoku z 28.08.2014 r., I ACa 290/14, LEX nr 1511627.

³⁹ D. Świerblewska, *Przyczynienie się poszkodowanego a niewłaściwie wykonywana praktyka lekarska w polskim i amerykańskim prawie medycznym*, „Prawo i Medycyna” 2011, nr 4, s. 110.

odszkodowania. Sławetny wszak jest przykład odmowy przez Sąd Najwyższy⁴⁰ uznania, że pacjent psychicznie chory, wymagający nadzoru przyczynił się do powstania szkody. W sprawie tej poszkodowany cierpiący na schizofrenię, podczas pobytu w szpitalu dla psychicznie chorych, uwolnił się z pasów zabezpieczających i wyskoczył przez okno z drugiego piętra budynku, co spowodowało odniesienie poważnych obrażeń. Według Sądu Najwyższego możliwość zastosowania konstrukcji przyczynienia wyłącza okoliczność, że odpowiedzialny za szkodę był zobowiązany do nadzoru nad osobą niebędącą w stanie kierować swym postępowaniem.

Niestosowanie się do zaleceń lekarza

Pacjent, nie przestrzegając zaleceń lekarza, nie współpracując z nim podczas wykonywania zabiegu leczniczego, lekceważąc ostrzeżenia czy też nie zgłaszając się na wizyty kontrolne, może przyczynić się do powstania lub zwiększenia szkody. Niekiedy bardzo ciężko będzie wyznaczyć granicę pomiędzy przyczynieniem się pacjenta a jego wyłączną odpowiedzialnością za powstałą szkodę – a tym samym uwolnieniem od odpowiedzialności lekarza. Przykładem przyczynienia się pacjenta do powstania albo zwiększenia szkody jest zaniechanie stosowania kuracji farmakologicznej zalecanej przez lekarza na jedną przypadłość, w przypadku gdy przyspieszy to rozwój innej choroby, niezdiagnozowanej przez lekarza w wyniku błędu medycznego⁴¹. Do takich konkluzji doszedł Sąd Najwyższy⁴² w sprawie o odszkodowanie za utratę zdrowia wywołaną rażącym niedbalstwem lekarza. W przedstawionym sądowni stanie faktycznym pacjent leczony był na nadciśnienie tętnicze. Przeprowadzone badania wykazały podwyższony poziom kreatyniny oraz znaczącą ilość białka w moczu. Z wynikami tymi lekarz prowadzący jednak się nie zapoznał i zalecił dalsze stosowanie terapii na nadciśnienie. Kuracja ta nie przynosiła widocznych rezultatów, w związku z czym pacjent zaprzestał przyjmowania leków. Wykonano powtórnie badania, których wyniki wskazywały na ciężkie upośledzenie nerek. Lekarz zignorował je, pomimo zgłaszanego przez pacjenta pogorszenia stanu zdrowia. Dopiero po wykonaniu kolejnych badań – wskazujących dramatycznie

---

⁴⁰ Wyrok SN z 16.12.1967 r., II CR 379/67, OSNC 1968/10/167.

⁴¹ Szerzej nt. błędu medycznego M. Nesterowicz, *Prawo medyczne*, Toruń 2013, s. 228 i nast.

⁴² Wyrok SN z 6.11.2014 r., II CSK 42/14.

złe wartości – skierowano pacjenta do poradni nefrologicznej. Opisana sytuacja trwała blisko półtora roku. Konieczna okazała się transplantacja nerek. W toku postępowania sądowego ustalono – na podstawie opinii biegłych – że regularne przyjmowanie zaleconych leków na nadciśnienie spowolniłoby rozwój choroby nerek, a tym samym doznana przez niego szkoda byłaby mniejsza. Sąd uznał, że w istocie doszło do przyczynienia poszkodowanego, niemniej jednak rażące zaniedbania lekarza uzasadniają zmniejszenie odszkodowania o co najwyżej 10%. Pomimo zaniedbań lekarza nagannie należało ocenić zachowanie pacjenta, polegające na samodzielnym zaprzestaniu przyjmowania zaordynowanych leków. Podobnie będzie w przypadku, gdy zalecone na nieprawidłowo długi okres leki, których zbyt długie przyjmowanie miało szkodliwy wpływ na zdrowie pacjenta, były zażywane w okresie dłuższym niż wynikało to z zaleceń lekarskich⁴³. Wystąpienie lub zwiększenie szkody z uwagi na niestawienie się przez pacjenta na wizycie kontrolnej po zabiegu leczniczym, w celu sprawdzenia jego efektu, także może uzasadniać umniejszenie należnego poszkodowanemu odszkodowania⁴⁴. Brak współpracy pacjenta podczas przeprowadzania zabiegu nie uzasadnia natomiast zastosowania konstrukcji przyczynienia się, jeżeli przeprowadzenie go zgodnie z prawidłami sztuki medycznej jest możliwe bez tej współpracy⁴⁵.

Podawanie nieprawdziwych informacji

Udzielanie lekarzowi nieprawdziwych informacji przez pacjenta może nieść za sobą daleko idące skutki w postaci postawienia błędnej diagnozy lub prowadzenia nieprawidłowo zaordynowanej terapii. Istnieje wysokie prawdopodobieństwo powstania lub zwiększenia szkody u pacjenta. Podobnie jak w przypadku niestosowania się do zaleceń lekarza, takie zachowanie pacjenta może prowadzić do wyłączenia odpowiedzialności lekarza. Należy jednak pamiętać, że na lekarzu, jako profesjonalistcie, ciąży obowiązek dołożenia należytej staranności w procesie leczniczym⁴⁶. Wynika z tego konieczność wszechstronnej oceny stanu zdrowia pacjenta wszelkimi dostępnymi środkami. Lekarz powinien brać pod uwagę, że pacjenci mogą przejawiać skłonności do konfabulacji. Wzorzec

---

⁴³ Por. M. Nesterowicz, *Prawo medyczne...*, s. 123.

⁴⁴ Tamże; Wyrok SN z 2.12.2010 r., I CSK 20/10.

⁴⁵ Wyrok SA w Gdańsku z 28.09.2012 r., I ACa 1313/11.

⁴⁶ M. Nesterowicz, *Prawo medyczne...*, s. 81 i nast.

staranności wymagany od profesjonalisty nakazuje przeprowadzanie diagnozy stanu zdrowia pacjenta przy zastosowaniu środków adekwatnych w danym przypadku, zgodnie z zasadami sztuki lekarskiej. Lekarz nie powinien poprzestawać jedynie na przeprowadzeniu wywiadu, a gdyby w toku jego przeprowadzania dostrzegł niespójności logiczne w relacjach pacjenta, powinien przeprowadzić z nim szczegółowy wywiad, który pozwoliłby na ustalenie jaki jest rzeczywisty stan faktyczny, a w ostateczności winien – o ile to w danych okolicznościach możliwe – zlecić wykonanie badań. Ten zespół okoliczności będzie miał znaczenie przy ustalaniu czy zachodzą podstawy do umniejszenia odszkodowania – rzecz jasna tylko wtedy, gdy zachowanie pacjenta było współprzyczyną szkody, powiązaną z nią adekwatnym związkiem przyczynowym.

Odmowa poddania się zabiegowi leczniczemu bądź leczeniu

Najbardziej kontrowersyjnym przypadkiem jest przyczynienie się do powstania lub zwiększenia szkody przez odmowę poddania się zabiegowi leczniczemu bądź leczeniu. Podstawowym problemem jest w tym wypadku zasadność zmniejszenia należnego poszkodowanemu odszkodowania z powodu odmowy poddania się zabiegowi, którego celem miałyby być zapobieżenie wystąpieniu albo zwiększeniu się szkody. Współcześnie – poza wynikającymi z ustawy wyjątkami⁴⁷ – przyjmuje się, że zgoda pacjenta jest warunkiem koniecznym do przeprowadzenia zabiegu leczniczego lub leczenia⁴⁸. Autonomia woli pacjenta jest szeroko chroniona, jego niewadliwie podjęta decyzja, nawet autodestrukcyjna czy zagrażająca życiu, powinna być uszanowana⁴⁹. Pierwotnie Sąd Najwyższy⁵⁰ rozważając poruszony problem uznał, że poszkodowany nie może zostać zmuszony do poddania się zabiegowi operacyjnemu. Odmowa poddania się takowemu nie uzasadnia obniżenia należnego odszkodowania. Rozwiązanie takie aprobowane wówczas było głównie z uwagi na jego humanitaryzm⁵¹, jednak nie było to stanowisko powszechnie akceptowane. Przełomem, absolutnego wręcz poszanowania woli pacjenta, było orzeczenie Sądu Najwyższego z 11 stycznia 1978

⁴⁷ R. Kubiak, *Prawo medyczne*, Warszawa 2014, s. 322 i nast.

⁴⁸ Tamże, s. 258.

⁴⁹ M. Świdarska, *Przymus leczenia i innych zabiegów leczniczych*, „Prawo i Medycyna” 2004, nr 3, s. 20.

⁵⁰ Wyrok SN z 15.03.1961 r., II CR 867/59, OSNC 192/2/64.

⁵¹ M. Sośniak, *Jeszcze o obowiązku poddania się operacji*, NP1964, nr 6, s. 608 i nast.

roku⁵², w którym sąd wskazał na kryteria oceny zasadności odmowy poddania się zabiegowi leczniczemu. Odmowa pacjenta poddania się wypróbowanemu, powszechnie stosowanemu zabiegowi, który rokuje pomyślne wyniki i poprawę stanu zdrowia, powinna opierać się na motywacji zrozumiałej dla specjalistów i znajdującej uzasadnienie w rzeczywistości występujących reakcjach organizmu. W przeciwnym wypadku będzie mogła zostać uznana za przyczynienie się do powstania lub zwiększenia się doznanej szkody. Jak wiadomo, te same choroby i uszkodzenia nieleczone prowadzą do znacznie poważniejszych konsekwencji, czasem nawet nieodwracalnych. Nie ulega wątpliwości, że stanowisko Sądu Najwyższego pomimo upływu czasu pozostaje aktualne⁵³. A. Szpunar w nawiązaniu do powyższego orzeczenia idzie w swoich wywodach o krok dalej, uznając, że każdorazowa odmowa poddania się operacji pod znieczuleniem ogólnym może uzasadniać zmniejszenie odszkodowania⁵⁴. Wydaje się, że jest to wniosek nazbyt kategoryczny, bowiem znieczulenie ogólne niesie za sobą dość wysokie ryzyko wystąpienia poważnych powikłań, dlatego każdy przypadek, niezależnie od formy znieczulenia, należy rozpatrywać indywidualnie. Przykładowo można wskazać na uzasadnienie Sądu Najwyższego⁵⁵ odmowy poddania się leczeniu w szpitalu specjalistycznym, obawami pacjenta wywołanymi niewłaściwym przebiegiem wcześniejszego leczenia. Przydatne na gruncie omawianej problematyki może być także orzeczenie Sądu Okręgowego w Bydgoszczy⁵⁶ w sprawie, w której chirurg dokonał zbędnej operacji polegającej na amputowaniu obu piersi pacjentki. Sąd ten uznał, że odmowa poddania się operacji rekonstrukcji piersi nie uzasadnia obniżenia należnego odszkodowania z uwagi na przyczynienie się, gdyż operacja taka jest poważnym zabiegiem chirurgicznym, z którym wiąże się wysokie ryzyko, a także dalsze cierpienia pacjentki. Istotną okolicznością są finansowe możliwości poszkodowanego pokrycia kosztów takiego zabiegu⁵⁷. Sąd, w przypadku jeśli poszkodowanego nie było stać na poddanie się zabiegowi leczniczemu, może odstąpić od miarkowania odszkodowania lub zmniejszyć stopień jego obniżenia. Konkludując należy uznać, że odmowa poddania się zabiegowi

---

⁵² Wyrok SN z 11.01.1978 r., III PR 183/77, OSP 1979/1–2/17.

⁵³ Zob. M. Nesterowicz, *Odmowa poddania się leczeniu przez poszkodowanego jako przyczynienie się do szkody w prawie porównawczym*, „Prawo i Medycyna” 2008, nr 2 s. 16.

⁵⁴ A. Szpunar, *O obowiązku poddania się operacji*, „Nowe Prawo” 1979, nr 11, s. 33.

⁵⁵ Wyrok SN z 29.07.1970 r., II CR 301/70, LEX nr 1153.

⁵⁶ Wyrok SO w Bydgoszczy z 19.07.1999 r., OSP 2002/4/17.

⁵⁷ A. Olejniczak, *Komentarz do art. 362 k.c....*, s. 114.

leczniczemu lub leczenia uzasadniać będzie, w szczególnych okolicznościach, umniejszenie obowiązku naprawienia szkody doznanej przez poszkodowanego – pacjenta. Ocena zasadności miarkowania nastąpi po ustaleniu, że w istocie zachowanie poszkodowanego (tu zaniechanie) stanowiło przyczynienie się, przy uwzględnieniu wszystkich czynników subiektywnych.

Miarkowanie odszkodowania

Umniejszenie obowiązku naprawienia szkody na podstawie art. 362 k.c.

Warunkiem wstępnym dla oceny zasadności umniejszenia odszkodowania jest ustalenie *primo*, wystąpienia szkody i jej wysokości⁵⁸, *secundo*, przyczynienia się poszkodowanego⁵⁹. Warto wskazać, że stosownie do art. 6 k.c., to na dłużniku spoczywa ciężar udowodnienia, iż zachowania poszkodowania stanowią adekwatną współprzyczynę powstania szkody albo jej zwiększenia. Na etapie umniejszenia odszkodowania nader istotne jest odróżnienie przyczynienia się do powstania szkody oraz przyczynienia się do zwiększenia szkody, bowiem delimituje to zakres miarkowania obowiązku naprawienia szkody. Poszkodowany przyczynia się do powstania szkody, gdy jego zachowanie współlistnieje od początku z przyczyną główną i zarazem warunkuje powstanie szkody⁶⁰. O przyczynieniu się do zwiększenia szkody będzie mowa natomiast, gdy w wyniku podejmowanych przez poszkodowanego działań lub zaniechań, powstała już szkoda, za którą odpowiada dłużnik, ulega zwiększeniu⁶¹. W pierwszym przypadku miarkowaniu podlegać będzie odszkodowanie należne za całość powstałej szkody, natomiast w przypadku drugim konieczne jest wyróżnienie dwóch części, tj. fragmentu szkody, do którego poszkodowany się nie przyczynił oraz tego, do którego się przyczynił – miarkowaniu podlegać będzie jedynie ten drugi fragment⁶².

Po ustaleniu zakresu miarkowania odszkodowania konieczne jest badanie przez sąd czynników subiektywnych, uzasadniających zmniejszenie

⁵⁸ Wyrok SN z 6.06.1972 r., II PR 30/72, LEX nr 7080.

⁵⁹ Wyrok SN z 29.10.2008 r., IV CSK 228/08; wyrok SN z 10.07.2014 r., II PK 239/13.

⁶⁰ A. Koch, *Związek przyczynowy...*, s. 255 i nast.; A. Olejniczak, *Komentarz do art. 362 k.c....*, s. 112.

⁶¹ Tamże.

⁶² A. Koch, *Związek przyczynowy...*, s. 256.

odszkodowania. Z uwagi na brzmienie art. 362 k.c. na pierwszy plan wysuwa się w tym wypadku porównanie winy zobowiązanego i winy poszkodowanego⁶³. Badanie winy po stronie dłużnika nie jest wyłączone w sytuacji, gdy zobowiązany odpowiada na zasadzie ryzyka za zawinione zachowania osób trzecich, które nie ponoszą odpowiedzialności w stosunku do poszkodowanego⁶⁴ (np. gdy lekarz jest zatrudniony na umowę o pracę za jego zachowania odpowiada, stosownie do treści art. 430 k.c. i art. 120 k.p.⁶⁵, wyłącznie pracodawca). Przesłanka stopnia winy obu stron jest jednym, ale nie jedynym kryterium oceny zasadności zmniejszenia odszkodowania. Orzecznictwo, z powodu braku regulacji, wypracowało katalog okoliczności, które sąd powinien brać pod uwagę⁶⁶. Na zasadność obniżenia odszkodowania wpływają zatem m.in. wina lub nieprawidłowość zachowań poszkodowanego, wspomniane porównanie stopnia winy obu stron, rozmiar doznanej szkody oraz inne szczególne okoliczności danego przypadku, a także specyficzne cechy osobiste. Szczególnie znaczenie ma przesłanka nieprawidłowości zachowania poszkodowanego, która umożliwia miarkowanie odszkodowania należnego poszkodowanemu, któremu z uwagi na wiek albo stan psychiczny lub cielesny nie można przypisać winy⁶⁷. Na podstawie badania okoliczności, sąd podejmuje decyzję o zasadności zmniejszenia obowiązku naprawienia szkody. Słusznie wskazał A. Olejniczak⁶⁸, że wina poszkodowanego co do zasady będzie determinowała uznanie miarkowania za zasadne. W takiej sytuacji nie ma jednak automatyzmu działania. Należy dopuścić możliwość, aby sąd ze względu na okoliczności towarzyszące sprawie, odstąpił od miarkowania odszkodowania⁶⁹, nawet w przypadku uznania wystąpienia winy poszkodowanego. Wiąże się to z charakterem normy zawartej w art. 362 k.c. Szczególną okolicznością uzasadniającą odstąpienie od umniejszenia obowiązku naprawienia szkody, w przypadku przyczynienia się poszkodowanego, jest sprzeczność

---

⁶³ O winie poszkodowanego szerzej A. Szpunar, *Wina poszkodowanego...*, s. 59 i nast.

⁶⁴ A. Olejniczak, *Komentarz do art. 362 k.c....*, s. 113.

⁶⁵ Ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (t.j. Dz.U z 2014 r., poz.1502 ze zm.) (dalej – k.p.)

⁶⁶ Wyrok SN z 29.10.2008 r., IV CSK 228/08; wyrok SN z 10.07.2014 r.; II PK 239/13; wyrok SA w Poznaniu z 24.07.2014 r., I ACa 467/14; wyrok SA w Lublinie z 30.09.2014 r., I ACa 477/14.

⁶⁷ Por. uchwała SN z 20.09.1975 r., III CZP 8/75.

⁶⁸ A. Olejniczak, *Komentarz do art. 362 k.c....*, s. 113.

⁶⁹ Wyrok SN z 29.10.2008 r., IV CSK 228/08.

z zasadami współżycia społecznego⁷⁰. Nie ma natomiast jakiegokolwiek znaczenia kryterium porównania stanu majątkowego dłużnika i poszkodowanego⁷¹.

Zmniejszenie odszkodowania ma nastąpić „odpowiednio” do istniejących okoliczności. Należy podkreślić, że uznanie przez sąd za uzasadnione zmniejszenia odszkodowania jest fazą bezpośrednio poprzedzającą dokonanie przez sąd miarkowania odszkodowania. Okoliczności te stanowią odrębną kategorię od czynników subiektywnych, uzasadniających zmniejszenie odszkodowania i wpływających, w pewnym stopniu, na decyzję co do elementów porównywalnych przy określaniu zakresu zmniejszenia odszkodowania⁷². W ocenie Sądu Najwyższego⁷³, stopień przyczynienia się poszkodowanego nie jest bezpośrednim wyznacznikiem zakresu tego zmniejszenia. Szczególne znaczenie będą miały rozmiar i waga uchybień poszkodowanego⁷⁴ oraz porównanie stopnia winy stron – lub innych okoliczności, w zależności od reżimu odpowiedzialności sprawcy lub też zdolności do ponoszenia winy przez poszkodowanego⁷⁵. W polskim prawie brakuje ogólnego nakazu dbania o własne interesy⁷⁶, co nie wyklucza umniejszenia należnego poszkodowanemu odszkodowania, z uwagi na jego zachowanie. Poszkodowany powinien dołożyć wszelkich rozsądnych starań, aby nie powiększyć rozmiaru szkody⁷⁷. W wyniku miarkowania odszkodowania, ze względu na przyczynienie się poszkodowanego, nie może dojść do zniesienia obowiązku naprawiania szkody. Możliwe jest jednak ustalenie odszkodowania symbolicznego⁷⁸. Stopień przyczynienia się poszkodowanego powinien zostać określony w sentencji wyroku, także dotyczącego odpowiedzialności dłużnika w przyszłości⁷⁹.

---

⁷⁰ Wyrok SN z 14.05.1971 r., III PRN 26/71, LEX nr 14133; wyrok SA w Łodzi z 12.03.2014 r., I ACa 1257/13, LEX nr 1451720.

⁷¹ A. Olejniczak, *Komentarz do art. 362 k.c.*..., s. 114; odmiennie J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa...*, s. 91.

⁷² M. Owczarek, *Zmniejszenie...*, s. 166.

⁷³ Wyrok SN z 29.10.2008 r., IV CSK 228/08.

⁷⁴ S. Krajniak, A. Ornowska, *Przyczynienie się...*, s. 127.

⁷⁵ M. Owczarek, *Zmniejszenie...*, s. 166.

⁷⁶ A. Olejniczak, *Komentarz do art. 362 k.c.*..., s. 111.

⁷⁷ J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa...*, s. 92–93; wyrok SN z 1.09.1970 r., II CR 371/70, OSNC 1971/5/93.

⁷⁸ A. Olejniczak, *Komentarz do art. 362 k.c.*..., s. 113.

⁷⁹ Uchwała SN z 17.04.1970 r., III PZP 34/69, LEX nr 1099.

Warto wskazać na sposób postępowania w przypadku, gdy poszkodowany otrzymał świadczenie zmierzające do naprawienia szkody od innego podmiotu niż dłużnik. Dotyczy to przede wszystkim uzyskania wszelkiego rodzaju świadczeń z tytułu umowy ubezpieczenia oraz świadczeń z systemu ubezpieczeń społecznych. Należy uznać, że w pierwszej kolejności od odszkodowania przyznanego na podstawie prawa cywilnego należy odjąć uzyskane świadczenia od innych podmiotów i dopiero tak uzyskaną kwotę zmniejszyć stosownie do okoliczności z uwagi na przyczynienie się poszkodowanego⁸⁰.

Podsumowanie

Powołanie się na przyczynienie poszkodowanego do powstania lub zwiększenia szkody umożliwia umniejszenie należnego pacjentowi odszkodowania. W przypadku odpowiedzialności podmiotów leczniczych najczęstszymi sytuacjami, w których można rozważać przyczynienie się pacjenta, są: niestosowanie się do zaleceń lekarza; podawanie nieprawdziwych informacji o stanie zdrowia oraz, najbardziej kontrowersyjna, odmowa poddania się zabiegowi. Wymagana jest wszechstronna ocena każdego przypadku. Nie każde zachowanie, które wydawać by się mogło, że stanowi przyczynienie się poszkodowanego, w istocie nie będzie uzasadniało obniżenia należnego pacjentowi odszkodowania. Konstrukcja przyczynienia daje sądom możliwość odpowiedniego korygowania obowiązku odszkodowawczego, w zależności od okoliczności sprawy. Stosowanie instytucji zawartej w art. 362 k.c. następuje w dwóch etapach. Wymaga to wyróżnienia dwóch kategorii pojęciowych – przyczynienia się poszkodowanego oraz przyczynienia uzasadniającego zmniejszenie odszkodowania. W pierwszym etapie dla samego przyczynienia – jako kategorii obiektywnej – wystarczające będzie wystąpienie adekwatnego związku przyczynowego między zachowaniem poszkodowanego a szkodą. Drugi etap jednak, czyli miarkowanie odszkodowania, uzależniony jest od czynników subiektywnych, tj. winy lub „nieprawidłowości” zachowania poszkodowanego, porównania stopnia winy obu stron, szczególnych okoliczności danego wypadku lub specyficznych cech osobistych. Uznanie obniżenia należnego odszkodowania za uzasadnione umożliwia dokonanie procesu miarkowania odszkodowania *sensu stricto*. Należy raz

---

⁸⁰ Uchwała Połączonych Izb SN z 14.12.1962 r., II PO 5/62, OSN 1964, poz. 65; wyrok SN z 7.06.1976 r., IV CR 147/76, OSNC 1977/5-6/89; wyrok SN z 22.06.2005 r., I PK 253/04, LEX nr 174244; przeciwnie wyrok SN z 28.08.1969 r., II CR 300/69, OSP 1971/6/116.

jeszcze podkreślić, że zakres umniejszenia nie jest odzwierciedleniem ustalonego stopnia przyczynienia się poszkodowanego. Istnieje wiele okoliczności umożliwiających sądowi na odstąpienie od miarkowania odszkodowania, np. zasady współżycia społecznego. Zaprezentowana powyżej propozycja stosowania art. 362 k.c. pozwala na uwzględnienie interesów zarówno poszkodowanego, jak i podmiotu odpowiedzialnego za szkodę.

Literatura

- Banaszczyk Z., *Komentarz do art. 362 KC*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom 1*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 1999.
- Garlicki S., *Odpowiedzialność cywilna za nieszczęśliwe wypadki*, Warszawa 1959.
- Grenich P., *Przyczynienie się małoletniego do wyrządzenia szkody*, „Przełęcz Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego” 2006, nr 2.
- Kaliński M., *Czynniki wpływające na wysokość odszkodowania*, w: *System Prawa Prywatnego. Tom 6. Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2014.
- Koch A., *Związek przyczynowy jako podstawa odpowiedzialności odszkodowawczej w prawie cywilnym*, Warszawa 1975.
- Krajniak S., Ornowska A., *Przyczynienie się do powstania szkody w prawie cywilnym oraz jego aspekty prawno karne*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2011, t. VIII.
- Kubiak R., *Prawo medyczne*, Warszawa 2014.
- Longchamps de Berier R., *Zobowiązania*, Poznań 1948.
- Łętowska E., *Przyczynienie się małoletniego do wyrządzenia szkody*, „Nowe Prawo” 1965, nr 2.
- Nesterowicz M., *Odmowa poddania się leczeniu przez poszkodowanego jako przyczynienie się do szkody w prawie porównawczym*, „Prawo i Medycyna” 2008, nr 2.
- Nesterowicz M., *Prawo medyczne*, Toruń 2013.
- Ohanowicz A., *Zobowiązania – część ogólna*, Poznań 1958.
- Ohanowicz A., Górski J., *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1969.
- Olejniczak A., *Komentarz do art. 361 KC*, w: *Kodeks cywilny. Tom 3. Zobowiązania. Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2014.
- Olejniczak A., *Komentarz do art. 362 KC*, w: *Kodeks cywilny. Tom 3. Zobowiązania. Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2014.
- Owczarek M., *Zmniejszenie odszkodowania na podstawie art. 362 KC*, „Monitor Prawniczy” 2003, nr 4.

- Pajor T., *Uwagi o przyczynieniu się poszkodowanego do powstania szkody*, w: *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, red. M. Pyziak-Szafnicka, Zakamycze 2004.
- Radwański Z., Olejniczak A., *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2012.
- Senkowski J., *Pojęcie przyczynienia się poszkodowanego do szkody*, „Nowe Prawo” 1968, nr 1.
- Senkowski J., *Zasięg stosowania przepisu o skutkach prawnych przyczynienia się poszkodowanego do szkody*, „Nowe Prawo” 1969, nr 2.
- Sośniak M., *Jeszcze o obowiązku poddania się operacji*, NP1964, nr 6.
- Szpunar A., *O obowiązku poddania się operacji*, „Nowe Prawo” 1979, nr 11.
- Szpunar A., *Odszkodowanie za szkodę majątkową. Szkoda na mieniu i osobie*, Bydgoszcz 1998.
- Szpunar A., *Przyczynienie się do powstania szkody w wypadku komunikacyjnym*, „Rejent” 2001, nr 6.
- Szpunar A., *Wina poszkodowanego w prawie cywilnym*, Warszawa 1971.
- Śmieja A., *Uwagi na marginesie dyskusji nad przyczynieniem się poszkodowanego do powstania szkody*, „Nowe Prawo” 1979, nr 3.
- Świdarska M., *Przymus leczenia i innych zabiegów leczniczych*, „Prawo i Medycyna” 2004, nr 3.
- Świerblewska D., *Przyczynienie się poszkodowanego a niewłaściwie wykonywana praktyka lekarska*, „Prawo i Medycyna” 2011, nr 4.
- Uchwała Połączonych Izb SN z 14.12.1962 r., II PO 5/62, OSN 1964, poz. 65.
- Uchwała SN z 11.01.1960 r., I CO 44/59, LEX nr 49772.
- Uchwała SN z 17.04.1970 r., III PZP 34/69, LEX nr 1099.
- Uchwała SN z 20.09.1975 r., III CZP 8/75, LEX nr 1947.
- Ustawa z dnia 23.04.1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2014 r., poz. 121 ze zm.).
- Ustawa z dnia 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 2014 r., poz.1502 ze zm.).
- Winiarz J., *Odpowiedzialność cywilna z tytułu nadzoru nad dzieckiem*, Warszawa 1973.
- Winiarz J., *Obowiązek naprawienia szkody*, Warszawa 1970.
- Wyrok SA w Białymstoku z 21.11.2013 r., I ACa 536/13, LEX nr 1409068.
- Wyrok SA w Białymstoku z 28.08.2014 r., I ACa 290/14, LEX nr 1511627.
- Wyrok SA w Gdańsku z 28.09.2012 r., I ACa 1313/11, LEX nr 1246610.
- Wyrok SA w Lublinie z 30.09.2014 r., I ACa 477/14, LEX nr 1527097.
- Wyrok SA w Łodzi z 12.03.2014 r., I ACa 1257/13, LEX nr 1451720.
- Wyrok SA w Łodzi z 14.10.2014 r., I ACa 9/14, LEX nr 1527042.

- Wyrok SA w Poznaniu z 12.09.2006 r., I ACa 249/06, LEX nr 298593.
Wyrok SA w Poznaniu z 24.07.2014 r., I ACa 467/14, LEX nr 1496035.
Wyrok SA w Poznaniu z 4.12.2014 r., I ACa 902/14, LEX nr 1602972.
Wyrok SN z 1.09.1970 r., II CR 371/70, OSNC 1971/5/93.
Wyrok SN z 10.07.2014 r., II PK 239/13, LEX nr 1539466.
Wyrok SN z 10.09.1965 r., II CR 283/65, OSP/7/174.
Wyrok SN z 11.01.1978 r., III PR 183/77, OSP 1979/1–2/17.
Wyrok SN z 11.09.2014 r., III CSK 248/13, LEX nr 1541200.
Wyrok SN z 13.01.1997 r., I PKN 2/97, LEX nr 30000.
Wyrok SN z 14.02.2001 r., I PKN 248/00, LEX nr 48126.
Wyrok SN z 14.05.1971 r., III PRN 26/71, LEX nr 14133.
Wyrok SN z 15.03.1961 r., II CR 867/59, OSNC 192/2/64.
Wyrok SN z 16.12.1967 r., II CR 379/67, OSNC 1968/10/167.
Wyrok SN z 17.06.1987 r., IV CR 156/87, LEX nr 3411.
Wyrok SN z 19.11.2009 r., IV CSK 241/09, LEX nr 677896.
Wyrok SN z 2.08.2006 r., I UK 50/06, LEX nr 216013.
Wyrok SN z 2.12.2010 r., I CSK 20/10, LEX nr 795006.
Wyrok SN z 22.06.2005 r., I PK 253/04, LEX nr 174244.
Wyrok SN z 25.08.1978 r., III CZP 48/78, LEX nr 2305.
Wyrok SN z 28.08.1969 r., II CR 300/69, OSP 1971/6/116.
Wyrok SN z 29.01.1964 r., II CR 351/63, OSPiKA 1965, z. 1, poz. 8.
Wyrok SN z 29.07.1970 r., II CR 301/70, LEX nr 1153.
Wyrok SN z 29.10.2008 r., IV CSK 228/08, LEX nr 513257.
Wyrok SN z 4.03.2008 r., IV CSK 496/07, LEX nr 465046.
Wyrok SN z 6.04.1972 r., II PR 30/72, LEX nr 7080.
Wyrok SN z 6.11.2014 r., II CSK 42/14, LEX nr 1566717.
Wyrok SN z 7.05.2010 r., III CSK 229/09, LEX nr 602264;
Wyrok SN z 7.06.1976 r., IV CR 147/76, OSNC 1977/5–6/89.
Wyrok SO w Bydgoszczy z 19.07.1999 r., OSP 2002/4/17.
Zagrobelny K., *Komentarz do art. 362 KC*, w: *Kodeks cywilny Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2013.

THE INSTITUTION OF CONTRIBUTING INJURED UNDER ARTICLE 362 POLISH CIVIL CODE

Summary

This article explains the institution of contributing injured, which is regulated in article 362 Polish Civil Code. It proposes a mechanism for the application of this institution. The main area of research is to differentiate the concept of “contributing” and “contributing to justify a reduction in compensation”. Describes the tendencies of this problem, which were appeared in the jurisprudence. General remarks related to the most common situations in which the patient (during treatment) contributes to the creation or increase damage. In terms of research included noncompliance to the doctor’s recommendations, giving false information about health condition and eventually refusal to undergo the treatment. The article also raised issues related to the process of reduction of compensation.

Keywords: contribute injured, restraint compensation, patient contribute, liability for damages doctor.